

Rolul intelligence în asigurarea securității nucleare: cazul Cernobîl

Roxana TUDORANCEA

Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

e-mail: rtudorancea@dcti.ro

Abstract

As the first part of an extensive research project related to the civil branch of nuclear power and the nuclear security at the beginning of 21st Century, this paper is dedicated to Chernobyl nuclear disaster. Our approach is one of lessons about the past from the crisis management point of view, focusing on political behavior and the management model followed in response if such events were to occur again. In this regard, our work-paper is shortly exposing a large-scale, general model for industrial disasters, based on Chernobyl experience and designed by David Marples who is closely analyzing Chernobyl case and its implications. Some documents from the Soviet Archives, recently revealed, to the public about the construction of nuclear power plant. This issue caught our attention as much as it involved KGB and these documents provide explanatory and understanding patterns in the way to act that was practiced by the Soviet regime.

Keywords: nuclear power plant, nuclear security, industrial large scale accidents, crisis management, affected communities recovery.

Introducere

Martie 2011 a fost un moment definitoriu în geneza prezentului material. Evenimentele care au perturbat activitatea la centrala nucleară de la Fukushima, în urma cutremurului și a tsunami-ului din Japonia, fără îndoială, ne-au făcut pe fiecare dintre noi să ne amintim de episodul tragic al dezastrului de la Cernobîl, de la producerea căruia, o lună mai târziu, în aprilie 2011, aveau să se împlinească 25 de ani și să ne punem întrebarea firească în ce măsură putem vorbi despre securitate deplină în condițiile folosirii energiei nucleare, chiar și în scop pașnic, industrial?

Fukushima a pus în alertă comunitatea internațională, cu atât mai mult cu cât sub ochii noștri desfășurătorul „stângaci”, al evenimentelor de prime time news avea loc într-o societate ultratehnologizată. În asemenea condiții, nu numai marile industrii producătoare de energie electrică pe baze nucleare, ci orice stat care dispune chiar și de o singură centrală-atomo electrică ar trebui înainte să găsească argumente în favoarea imunității sale la asemenea situații de criză, să poată să răspundă, după o analiză justă și cu deplină responsabilitate, la întrebări precum: *cât de pregătită este societatea noastră să depășească un episod dezastruos de tipul unui accident nuclear? Autoritățile naționale cu atribuții în domeniu pot fi descrise după principiul „omul potrivit la locul potrivit”, din punctul de vedere al competenței dar și al pregătirii pentru adoptarea unui comportament adecvat, atât pe linie de prevenire, cât și în situații limită, în caz de criză majoră sau evenimente fără precedent? Cât de bine își îndeplinesc instituțiile vizate acest rol? Sunt respectate normele internaționale în materie și nu se uită faptul că orice tehnologie, testată și evaluată sigură, la un moment dat, în evoluția sa, e afectată de uzură? S-a învățat ceva din experiențele trecutului?*

Raportându-ne la prioritățile Serviciului Român de Informații, nu putem exclude din dezbatere faptul că, în contextul abordării problemei riscurilor pentru securitatea nucleară națională, tot în martie 2011, două noi priorități au fost alocate SRI pentru perioada următorilor 5 ani, între ele și *securitatea nucleară*. Dacă prevenirea riscurilor pe acest palier va beneficia din partea SRI de deplină atenție și întregul concurs, nu trebuie să ometem faptul că activitatea de prevenire, la nivel național trebuie întregită și cu capacitatea și abilitatea unor instituții direct răspunzătoare de a se confrunța și a gestiona situații fără precedent.

Din cele expuse anterior recunoaștem complexitatea demersului nostru și ne propunem, în scopul asigurării unei cât mai bune înțelegeri a problematicii tratate, o expunere episodică. Un prim episod încearcă să răspundă la una dintre întrebările formulate anterior, aceea dacă: *S-a învățat ceva din experiențele trecutului?*

Apreciat drept „un eveniment istoric care a furnizat lecții de o valoare nemăsurată pentru industria nucleară și filosofia riscului”¹ Cernobîlul

¹ „It was a historic event that provided invaluable lessons for nuclear industry and risk philosophy.” Zbigniew Jaworowski, *Observations on Chernobyl disaster and LNT*, International Dose-Response Society, Dose-Response no. 8, 2010 ([http:// www.groenerekenkamer.nl/rkfiles/images/hernobylandLNT.pdf](http://www.groenerekenkamer.nl/rkfiles/images/hernobylandLNT.pdf)).

face, înainte de toate, obiectul unei lecții despre comportamentul spontan – dezorganizat adoptat ca răspuns la o criză majoră.²

Demersul nostru nu este dedicat descrierii modului în care accidentul s-a produs, părților afectate din infrastructura centralei sau evoluției nivelului radiațiilor - sunt date arhiprezente în literatura de mai mari sau mai mici dimensiuni scrisă de 25 de ani încoace despre Cernobîl. În focusul nostru intră *comportamentul adoptat de autorități în caz de dezastru* și, în mod special, comportamentul autorităților comuniste devenite victime ale propriului sistem ultracentralizat - un sistem care, de altfel, va colapsa la câțiva ani după producerea accidentului - autorități total nepregătite pentru gestionarea unor dezastru de o asemenea anvergură și care au demonstrat lipsă de responsabilitate în multiple situații, în acest caz, de la modul în care a fost construită centrala până la reacțiile imediate post-accident, evacuarea populației, sau măsurile adoptate pe termen mediu și lung, fără să excludem, comportamentul adoptat față de comunitatea internațională, marcat de emblema: *Război Rece*.

Importanța „fundației”

La momentul producerii accidentului, centrala nucleară de la Cernobîl era cea mai veche din Ucraina și singura care funcționa încă după modelul de reactor de tip RBMK; în 1986 de la Cernobîl era generată cea mai mare parte din energia electrică din URSS produsă pe baze nucleare; modelul, inițial de utilitate militară, destinat producerii de materiale în cadrul programului sovietic de înarmare nucleară, a fost readaptat folosinței civile în anii '70.³

² Marples David, *The Chernobyl Disaster: Its Effects on Belarus in Ukraine*, în Mitchell James K. (ed.), *The Long Road to Recovery: Community Responses to Industrial Disaster*, United Nations University Press, 1996, Capitolul 7 - *The accident and its immediate aftermath*, la <http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu211e/uu211e0h.htm> Trăsătura dominantă a perioadei imediate post - accident a fost confuzia. Potrivit declarațiilor martorilor, nici măcar personalul centralei nu a conștientizat semnificația catastrofală a accidentului în momentul producerii lui. Directorul Centralei nu a realizat că explozia s-a produs chiar în unitatea reactorului.

³ David Marples, *The Chernobyl Disaster...*, *The accident and its immediate aftermath*. Centrala nucleară de la Cernobîl era compusă din două seturi de reactoare gemene finalizate și un al treilea set neterminat încă, situat la 400m. depărtare; autoritățile sovietice vizau înlocuirea reactorului RBMK cu modelul mult mai răspândit de tipul VVER.

Cele mai multe probleme asociate centralei nucleare de la Cernobîl înainte de 1986 au fost legate de modul de construcție și de munca din interiorul sitului centralei. Declasificarea unor materiale de arhivă în anii '90 a făcut cunoscut faptul că problemele legate de construcție erau *suficient de serioase pentru a reprezenta un pericol la adresa mediului înconjurător*. Defectele de construcție au fost puse, în genere, pe seama modului dezorganizat în care industria sovietică opera, demonstrând faptul că nici chiar edificiile de importanță militară nu beneficiau de certitudinea securității construcției, nefiindu-le acordată atenția tehnică necesară.⁴

Între cele mai citate documente pe subiect se numără un Raport KGB, citat des de la declasificarea lui în 1992, care specifică că, în concordanță cu „informațiile aflate în posesia KGB, defecte de proiectare și încălcări de construcție și tehnologie în ansamblu au survenit în variate locuri la construcția celei de-a doua unități generatoare, la Centrala atomo-electrică de la Cernobîl, ceea ce poate duce la evenimente nefericite și accidente.” Între altele, se menționează că: „pilonii structurali din încăperea care adăpostește generatorul au fost ridicați cu o deviație de până la 100 de mm față de axele de referință [...]”, condiții în care conexiunea dintre piloni pe orizontală este absentă. Similar sunt constatate și specificate deviații la instalarea panourilor verticale, faptul că nu s-au respectat indicațiile proiectanților la amplasarea plăcilor de pe acoperiș; sunt precizate o serie de alte aspecte negative care țineau de modul de operare pentru unele structuri din ansamblul centralei atomo-electrice etc.. Aspecte extrem de grave sunt subliniate în Raport, exemplificăm: „Conducerea Directoratului Construcții

⁴ Ibidem. Citând dintr-un Raport KGB din 1979 (asupra căruia vom insista ulterior), făcut public în 1992, prin care sunt scoate în evidență multiple defecte în construcția ansamblului unității primului reactor, Marples aduce în discuție defectele/ deviațiile de construcție în diverse secțiuni ale Centralei și subliniază faptul că deviațiile de construcție la ansamblul Centralei nu au constituit un element de noutate în momentul declasificării documentelor, ci că au fost dezvăluite de diverse surse, printre care citează: ziarul ucrainean *Literatura Ukraina*, în care, chiar înainte de accident, la 27 martie 1986, Lyubov Kovalevska, jurnalist din Pripiat publica un articol despre defectele de construcție ale celui de-al cincelea reactor al Centralei, sau opinia susținută de omul de știință, dizident comunist, Zhores Medvedev, portivit căruia din rațiuni pur politice cel de-al patrulea reactor de la Cernobîl a fost pus în funcțiune înainte de data stabilită oficial și fără să fie efectuate testele adecvate de securitate apud. David Marples, *Chernobyl and Nuclear Power in the USSR*, St. Martin's Press, New York, 1986, pp. 118-124 și Zhores Medvedev, *The Legacy of Chernobyl*, W.W. Norton, New York, 1990, p. 12.

nu a acordat atenția cuvenită fundației de care depinde în mare măsură calitatea întregii construcții” sau că: ”Drumurile de acces la Centrala atomoelectrică de la Cernobîl necesită reparații urgente”.⁵

În Raport se mai precizează că: „Directorul adjunct al Directoratului Construcții, Tovarășul V.T. Gora a dat instrucțiuni de consolidare a fundației în multe locuri în care rezistența la apă în plan vertical a fost afectată. Abateri similare de la normele de construcție au fost permise și în alte secțiuni, cu acordul Tovarășului V.T. Gora și al Directorului grupului de construcții, Tovarășul IU. L. Matveev. Deteriorarea capacității de rezistență la apă poate să conducă la infiltrații de apă în stație și prin pânza freatică la contaminarea radioactivă a mediului înconjurător”.⁶

O serie de alte aspecte negative furnizate de Raport se refereau și la o monitorizare necorespunzătoare a regimului echipamentului de protecție, cu repercursiuni directe asupra muncitorilor prin înregistrarea a numeroase accidente de muncă și afectarea programului de lucru.⁷

Ca răspuns la sesizările KGB, Ministerul Energiei și Electrificării (MINENERGO USSR) a format o Comisie specială condusă de adjunctul Ministrului, F. V. Sapozhnikov, în scopul verificării calității construcției și a muncii în ansamblu la prima unitate a centralei de la Cernobîl. În timpul unei vizite de două zile, 5-6 martie 1979, a fost inspectată starea construcției

⁵ Raport – *Defecte de construcție la Centrala nucleară de la Cernobîl*, Comitetul Securității Statului, KGB (KGB Ucraina) către Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, Direcția Generală, 21.02.1979, semnează Președintele Comitetului Securității Statului, KGB, IU. Andropov. Părți din Raport sunt disponibile on-line, în facsimil, în limba rusă la adresa <http://www.ibiblio.org/pjones/russian/Chernobyl.html> (la această adresă este disponibilă o secțiune a arhivei sovietice din fondul Bibliotecii Congresului SUA); în textul tradus și în limba engleză abundă detaliile de ordin tehnic, exemplificăm: „Wall panels have been installed with a deviation of up to 150 mm from the axes. The placement of roof plates does not conform to the designer's specifications. Crane tracks and stop -ways have vertical drops of up to 100 mm and in places a slope of up to 8°.”

⁶ Ibid.

⁷ Ibid. The cement plant operates erratically, and its output is of poor quality. Interruptions were permitted during the pouring of especially heavy concrete causing gaps and layering in the foundation. [...]Construction of the third high-voltage transmission line is behind schedule, which could limit the capacity utilization of the second unit. [...]As a result of inadequate monitoring of the condition of safety equipment, in the first three quarters of 1978, 170 individuals suffered work-related injuries, with the loss of work time totalling 3,366 worker-days”.

și a structurilor centralei. S-au constatat „încălcări ale tehnologiei de construcție și deviațiile de proiectare au fost documentate.”⁸

Pentru fiecare caz în parte au fost adoptate soluții specifice de inginerie a construcției, pentru a căror punere în practică, autoritățile vizate s-au implicat „în scopul eliminării deviațiilor și pentru a face ca structurile să fie conforme cu specificațiile proiectului original și cu documentele normative.” Unele deviații au fost corectate, iar pentru îndeplinirea măsurilor încă în desfășurare, Comisia a fixat un program strict. S-a constatat, totodată, buna funcționare a centralei în prezent și faptul că nici în viitor nu ar exista impedimente în funcționarea ei. Ținând cont de elementele specifice centralei nucleare și acordând o importanță de prim plan credibilității și securității operațiunilor sale, Ministerul Energiei și Electrificării (MINENERGO USSR) a emis un ordin pentru întărirea monitorizării standardelor tehnice și respectarea calității și muncii în ansamblul centralei de la Cernobîl.⁹

În formularea propriei opinii cu privire la ancheta declanșată ca urmare a sesizării KGB, CCPCUS confirmă la rândul său, defectele de construcție. Într-un document de sinteză pe această problemă, CCPCUS specifică faptul că cele mai multe dintre aceste nereguli de construcție au fost date în vileag de Inspectoratul Institutului „Gidroproekt” și de inspecția tehnică de la fața locului și că ele au fost documentate. Se adaugă, de asemenea, în același document, că pentru creșterea calității muncii în ansamblu la centrală și pentru întărirea controlului asupra pericolelor de incendiu sau iradiere Ministerul a publicat instrucțiuni speciale în care se stipulează: verificarea strictă a calității muncii de la construcția centralei, prin Comisia specială, constituită de Minister, îmbunătățirea calității legislației cu privire la regimul inspecțiilor, pregătirea personalului tehnic,

⁸ Notă – *Verificarea condiției structurale a primei unități a Centralei atomo-electrice de la Cernobîl* (Cernobîl AES), Ministerul Energiei și Electrificării (MINENERGO USSR) către Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, 16.03.1979, semnată de adjunctul Ministrului, P. P. Falaleev, disponibilă în limba engleză la <http://www.ibiblio.org/pjones/russian/Chernobyl.html>. Ministerului Energiei și Electrificării - MINENERGO USSR i se subordona Centrala nucleară de la Cernobîl; MINENERGO USSR era responsabil cu industria producătoare de energie electrică și cu îndeplinirea cerințelor din Planul cincinal în sectorul energetic; la conducerea lui se afla în această perioadă P. S. Neporozhni.

⁹ Ibidem.

întărirea procedurilor prevăzute în caz de incendiu și monitorizarea respectării măsurilor de securitate.¹⁰

Acțiune centralizată sau descentralizată¹¹ - același rezultat

Potrivit propagandei sovietice industria nucleară a țării era *imună* în fața accidentelor și mai mult decât atât, făcându-se comparație cu Vestul, se susținea ferm faptul că un accident nuclear nu se putea petrece în URSS; mergând pe acest raționament pregătirea pentru accidente specifice domeniului nuclear era una minimală. Centrala de la Cernobîl, asemenea altor grupuri nucleare industriale de pe teritoriul Uniunii Sovietice ducea lipsă de echipament de protecție, dispozitive de tip *Geiger* necesare monitorizării radiațiilor și o procedură aplicabilă în cazul unui accident sever. O pregătire adecvată, se pare, se făcuse numai pentru incidente de tipul izbucnirii unor incendii de mici dimensiuni în interiorul centralei sau accidentării minore a muncitorilor.

Același tip de *laxitate* a fost aplicată regulamentului din interiorul centralei, în sensul că unor operatori le-a fost permisă acțiunea de demontare a unor dispozitive de importanță vitală pentru securitatea stației (plăcuțele de grafit), în condițiile în care, numai personalul cu rol cheie în conducerea centralei (Directorul centralei, inginerul șef) ar fi fost pregătit pentru desfășurarea unor acțiuni cu grad de pericolozitate sporit, asemenea celei desfășurate de operatori, deși ea a fost catalogată drept *un control de rutină*.¹²

Un anunț¹³ oficial cu privire la accident a fost dat de Moscova la 2 zile¹⁴ după producerea lui (28.04.1986); evacuarea populației din Pripiat a

¹⁰ Notă (Sumar): *Defecte de construcție la Centrala atomo-electrică de la Cernobîl (Cernobîl AES)*, Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, 23.03.1979, semnată de Președintele Secției Construcții a CCPCUS, V. Frolov, disponibilă în limba engleză la <http://www.ibiblio.org/pjones/russian/Chernobyl.html>.

¹¹ Subtitlul are în vedere și perioada în care fostele Republici Socialiste Sovietice Ucraina și Belarus au fost puse în situația de a gestiona singure, pe termen lung, efectele dezastrului, în condițiile dezmembrării URSS. Nu s-au înregistrat schimbări notabile; din contră, unele aspecte au fost agravate în perioada de tranziției, pe fondul schimbării regimurilor politice și crizei economice generate de schimbare.

¹² David Marples, *The Chernobyl Disaster..., The accident and its immediate aftermath*

¹³ Ibidem. Se anunța cu această ocazie numirea unei Comisii speciale, însărcinate cu „lichidarea consecințelor accidentului” condusă de Boris Shcherbina.

fost hotărâtă la 40 de ore după producerea accidentului. Aceste două aspecte demonstrează faptul că „Moscova a manifestat igonanță față de dezastrul de la Cernobîl o bună perioadă după producerea lui”. Mai mult decât atât, se pare că autoritățile din Ucraina¹⁵ au anunțat prompt Moscova despre accident, dar nu a existat o reacție rapidă din partea Moscovei. Cele mai multe păreri înclină să aprecieze că autoritățile sovietice centrale nu au realizat gravitatea și implicațiile majore ale accidentului; în același timp, nici autoritățile sovietice de la nivelul republicilor - RSS cele mai afectate de dezastru: Ucraina și Belarus - nu au fost doritoare să desfășoare inițiative independente ca răspuns la criză.

Evacuarea

Schimbări în gestionarea situației au început să se înregistreze abia după 2 mai 1986, dată care a culminat cu vizita unor reprezentanți ai Biroului Politic (Nikolai Ryzhkov și Yegor Ligachev) la Cernobîl; s-au

¹⁴ Reacția autorităților sovietice de a nu recunoaște accidentul decât constrânși de împrejurările internaționale în care apar informații despre producerea lui, cu întârziere, este tipică pentru ceea ce Karl Weick (preluând din teoriile mediului organizațional și transpunând în propria abordare la teoria sensemaking, prin prezentarea evoluției sindromului Battered Child Syndrom -BCS) prezenta drept *the fallacy of centrality*, reflectată prin formula: *If I don't know about this event, it must not be going*. Găsim aici lipsa capacității de a recunoaște problemele reale, cu atât mai puțin de a le soluționa, lipsă determinată de un mod de comportament caracterizat prin secretomania excesivă și care a contribuit substanțial la erodarea sistemului sovietic, egocentrismul și rezistența unui sistem intrat în faza de început de colaps. Dacă Weick discuta despre cum reputația personală este implicată prin modul în care vedem o problemă, noi am transpune ideea la reputația unui regim – cel sovietic, incapabil să recunoască că ar avea vreo problemă decât atunci când s-a dovedit a fi prea târziu. Weick. K. E, *Sense-making in organizations*, Sage Publications, London, 1995, pp.1-6 (<http://www.google.com/books>).

¹⁵ Ibid. În 1986 conducerea Ucrainei era reprezentată de Oleksandr Lyashko care ocupa funcția de Premier și Volodymyr Shcherbytsky pe funcția de șef de partid; Volodymyr Shcherbytsky – *aparatic* de eră Brejnev - a avut o activitatea aproape nulă în perioada imediată producerii accidentului, desfășurând 3 vizite scurte la Cernobîl, fără să emită nici o declarație importantă legată de accident; potrivit opiniei lui D.Marples, cu câteva excepții individuale, „comportamentul membrilor partidului său în cazul accidentului a fost unul confuz, temător și incapabil să furnizeze un răspuns la situația de urgență.” Ceea ce s-a decis a fost practic așteptarea ordinelor Moscovei.

purtat discuții cu autoritățile ucraineene și s-a decis evacuarea populației de pe o distanță de 30 de km, din aria limitrofă centralei.¹⁶

Limita de 30 de km stabilită pentru evacuare, după cum s-a dezvăluit ulterior, a fost aleasă în mod arbitrar, „fără să acopere întreaga arie grav afectată de valul radioactiv”. Ceea ce s-a raportat a fost faptul că 135.000 de persoane au fost evacuate între 27.04.1986 și 31.05.1986, dar acest fapt nu a însemnat că evacuarea a fost una de succes astfel încât evacuații să ajungă în zone sigure, ferite de contaminare; astfel, 45.000 de persoane evacuate au fost transportate dinspre sudul oblastiei Gomel (Belarus) spre nord, zonă în care s-a dovedit ulterior, s-a înregistrat un înalt nivel al radiațiilor, o zonă practic puternic contaminată; la fel s-a întâmplat și în cazul evacuirilor din Ucraina, evacuații au fost mutați în apropierea raionul Poleskoe, zonă la scurt timp puternic afectată de valul radioactiv răspândit asupra întregii Europe. În aceste condiții, evacuații au trebuit să fie mutați din nou din noile locuri de rezidență. Mai mult decât atât, ceea ce nu s-a știut atunci a fost faptul că numărul populației evacuate reprezenta numai o parte din totalul populației care trăia în zonele contaminate.¹⁷

Se pare că această arie de 30 de km a fost stabilită de cei doi reprezentanți ai Biroului Politic din rațiuni pur locative, ținându-se cont doar de locuințele disponibile pentru evacuați, ceea ce denotă un mod rudimentar de a lua decizii, o lipsă totală de experiență în a trata o situație complexă și de a decide în consecință, fără să mai menționăm faptul că în cadrul acestei decizii un rol important cântărea opinia formulată de oamenii de știință, dată fiind natura dezastrului. Ori problema exclusivă a asigurării locuințelor pălea vizibil dacă se conștientizau proporțiile dezastrului, dacă se ținea cont

¹⁶ Ibid. Cernobălul - district în oblastia Kiev - atingea în 1986 o populație de 10.000 de locuitori; la 12 mile nord de Cernobâl era amplasată centrala nucleară; la 2 mile de ansamblul construcțiilor centralei, se situa orașul Pripiaț în care sălășluia o comunitate constituită în anii '70 din muncitorii de la centrală, cu o populație estimată pentru 1986 la cifra de 45.000 de locuitori; la 8 mile nord de Pripiaț era situată frontiera dintre RSS Ucraina și oblastia Gomel din RSS Belarus; căile de acces înspre/dinspre centrală se aflau într-o situație precară, realitate constatată și în documentele de arhivă citate anterior; de asemenea, lipsa amplasării unor spitale în vecinătatea Centralei a avut importante consecințe negative după producerea accidentului, în condițiile în care răniții afectați grav de radiații au fost transportați până la Kiev, iar răniții cu arsuri grave, pe calea aerului, până la Moscova. Cifrele cu privire la populație furnizate de D.Marples aparțin Comitetului de Stat pentru Statistică al RSS Ucraina și se referă la anul 1984.

¹⁷ Ibid.

de consecințele radiațiilor asupra stării de sănătate a populației¹⁸, dacă atenția autorităților se concentra pe acțiuni de răspuns la dezastru și nu pe ascunderea lui.¹⁹

Dealtfel, un element important care a cântărit în luarea acestei decizii a fost faptul că atât în interiorul Uniunii cât mai ales în afara ei nu s-a dorit să se lase impresia de anormalitate – totul a fost cât se poate de normal, de la plimbarea copiilor în parc în primele zilele de la accident, la organizarea întrecerilor sportive muncitorești locale, sau la organizarea celebrelor manifestații populare în ziua de 1 Mai 1986.

„Strategia” regimului sovietic

În contrast cu modul ezitant și dezorganizat de comportament fizic în acțiunile de răspuns post - dezastru, acțiunea agențiilor sovietice de propagandă a fost una mult mai decisivă, caracterizată prin trei tipuri diferite de răspuns: *reasigurarea publică, abaterea atenției de la critică (față de modul în care s-a produs accidentul) și cooperarea selectivă cu agențiile externe.*²⁰

Mai întâi și-au făcut simțită prezența acțiunile destinate asigurării opiniei publice că situația creată nu reprezenta pericol ci este ținută sub control, asigurări furnizate într-un ton optimist, total lipsit de realism.

¹⁸ Între studiile perioadei actuale care oferă o evaluare științifică a efectelor radiațiilor asupra stării de sănătate, explicarea ipotezelor și rezultatelor obținute, precum și a diverselor estimări oferite pe parcursul celor 25 de ani, recomandăm: Zbigniew Jaworowski, *Observations on Chernobyl after 25 years of Radiophobia*, 21st Century Science & Technology, Summer 2010 (<http://probeinternational.org/library/wp-content/uploads/2011/03/Observations-on-Chernobyl-21st-Century-1.pdf>) sau Zbigniew Jaworowski, *Observations on Chernobyl disaster and LNT*, International Dose-Response Society, Dose-Response no. 8, 2010 (<http://www.groenerekenkamer.nl/grkfiles/images/ChernobylandLNT.pdf>).

¹⁹ Nu putem să nu ne permitem aici un scenariu, deși el ar putea fi interpretat *science fiction* având în vedere relația autorități – cetățeni sub regimul sovietic: poate că evacuarea populației și implicit problema locuințelor ar fi avut mai multe șanse de reușită (accentuăm aici insuccesul acțiunii din prisma efectului dezastruos avut de evacuare prin expunerea populației la radiații), dacă guvernul sovietic, după ce ar fi recunoscut latura catastrofală a accidentului în mod public, ar fi desfășurat doar o *campanie patriotică*, pentru care avea experiența deceniilor, *îndemnând* ca fiecare familie sovietică dintr-o zonă sigură să adăpostească o familie de evacuați. Latura practică a întregii acțiuni se rezuma la mijloace și costuri de transport, oricum desfășurate în acțiunea de *evacuare dus – întors* întreprinsă, însă presupunea o bună organizare și capacitatea persoanelor aflate în poziția de a decide de a trata o situație complexă.

²⁰ David Marples, *The Chernobyl Disaster..., The accident and its immediate aftermath.*

Asemenea tip de *informare publică* s-a manifestat din mai 1986 și a continuat și în anul următor, scopul fiind acela de a da impresia de normalitate, dusă la extremă prin încercarea de *a fi indusă* chiar de la locul accidentului.²¹

Decizia Ministerului sovietic al Sănătății a fost aceea de a nu furniza informații legate de accident imediat după producerea lui. În condițiile în care dezastrul de la Cernobîl a căpătat la scurt timp proporții internaționale, guvernele străine și oamenii de știință și-au exprimat disponibilitatea de a acorda sprijin; în acest context a fost necesar să fie făcute publice unele cifre legate de numărul victimelor, însă declarațiile cu privire la victime nu au fost unele lipsite de controverse.²²

Mult timp după producerea accidentului, controversa a fost o caracteristică de bază și pentru datele transmise de autoritățile sovietice cu privire la nivelul radiațiilor. În ziua în care ministrul sănătății din Ucraina, Anatolii Romanenko, dădea asigurări la Radio Kiev, că radiațiile la Cernobîl se situează în limitele naționale și internaționale, se mai înregistra, printr-o nouă explozie, *o erupție neașteptată de material radioactiv* de la reactorul distrus (09.05. 1986), fiind afectată o arie de până la 40 de mile din vecinătatea centralei. În același spirit de mascare a realității, în Ucraina și Belarus, la 13 mai 1986, se raporta că nivelul radiațiilor rămâne același ca înainte de accident²³, fiind nevoie să se recunoască abia după 3 ani că

²¹ Ibid. Cetățenii evacuați au fost informați că această măsură va fi valabilă doar trei zile pentru ca să-și ia cu ei cât mai puține bunuri personale și să fie scurtată durata realizării evacuării. Pe fondul informațiilor eronate furnizate de autorități, la scurt timp după recunoașterea producerii accidentului, oamenii au fost privați de cele mai elementare cunoștințe cu privire la modul în care ar trebui să-și protejeze sănătatea și să acționeze în asemenea cazuri; în regiunile din aria de 30 de km evacuată au continuat activitățile din agricultură sau industrie normale, elemente care probează încă o dată lipsa de responsabilitate a autorităților.

²² Cifrele s-au limitat la categoriile de victime aflate în vizorul opiniei publice din spitale, între echipajele de stingere a focului, între muncitorii care au sărit în ajutorul echipelor de pompieri. Cifrele declarate oficial au fost inițial de 6 morți (numărul morților crescând până în vara anului 1986 la 31) și 35 de răniți grav.

²³ Ibid. apud Sakharov, Andrei, *Memoirs*, Vintage Books, New York, 1992, p.608. În *Memoriile* sale renumitul om de știință Andrei Sakharov, recunoaște cu rușine propria greșală făcută prin a cădea victimă acestei *campanii de asigurări false date publicului de autoritățile sovietice*, dovedind ignoranță în interpretarea datelor, în sensul că nu a admis ipoteza că, în mod deliberat cifrele nu reflectă realitatea. În ansamblu, Sakharov apreciază că cifrele prezente în presa sovietică cu privire la nivelul radiațiilor au fost cu cel puțin un procent sub limita reală a lor. Faptul că un savant precum Sakharov a fost captivul acestei campanii de false reasigurări publice (potrivit căreia consecințele accidentului de la Cernobîl sunt limitate și strict ținute sub

rapoartele făcute publice în această perioadă, cu privire la nivelul radiațiilor au fost incomplete sau eronate, în condițiile în care cercetători independenți au făcut măsurători în zone rurale din aceste republici unionale infirmând aceste rapoarte.

Și dincolo de granițele URSS se încerca aceeași inducere a stării de normalitate, cu toate că a doua explozie de la reactorul nr.4 nu a fost recunoscută oficial până în iunie 1989 și nici nu a fost menționată în Raportul sovietic înaintat Agenției Internaționale pentru Energie Atomică (AIEA) în august 1986, Raport pe care observatorii din afară îl apreciau drept o dovadă de deschidere din partea liderilor sovietici.²⁴

Rolul jucat de Agenția Internațională pentru Energie Atomică (AIEA) și fizicienii străini a oferit, la rândul său, suficiente controverse; ajungându-se ca și Directorul General AIEA, Hans Blix să fie *inclus printre actorii* acestei campanii de false asigurări. În conferința de presă ținută după prima sa vizită la Kiev (05 mai 1986), Blix declara că „viața în apropierea Cernobîlului se desfășoară normal, școlile au fost deschise și sunt mulți turiști străini pe străzi. Nu după mult timp, terenurile din apropiere vor fi recultivate și așezările din jurul centralei vor fi sigure pentru locuit.” La 11 mai 1986 oamenii de știință care au vizitat situl dezastrului țineau o conferință de presă și dădeau asigurări că la Cernobîl *situația se stabilizează*.²⁵

Concluzii: Managementul crizelor și modelul Marples

Bazându-se pe *experiența Cernobîl*, David Marples construiește un model general, aplicabil, pe scară largă, accidentelor industriale cu implicații internaționale, accentul fiind pus pe răspunsurile oferite în asemenea cazuri, în cadru organizațional, fie răspunsuri de natură politică, fie răspunsuri bazate pe latura legală.²⁶

control) demonstrează eficacitatea obținută de sovietici prin desfășurarea ei. Marples citează și anumite publicații locale cu declarații asemănătoare.

²⁴ Marples David, *The Chernobyl Disaster... The accident is "under control"*, apud. Medvedev, Zhores. 1990. *The Legacy of Chernobyl*. New York: W.W. Norton, p. 65.

²⁵ Ibidem

²⁶ Marples David, *The Chernobyl Disaster...*, Capitolul 7, *Stages of crisis management*. Lucrarea căreia acest capitol aparține, citată anterior: *The Long Road to Recovery: Community Responses to Industrial Disaster* a apărut ca rezultat al Proiectului de cercetare: *Community Responses to Industrial Hazards*, desfășurat în cadrul Environment Programme, United Nations University. Între obiectivele majore urmărite de proiect s-au numărat studierea cazurilor în care s-a înregistrat dezmembrarea societală, cauzată de o serioasă contaminare a mediului, sau schimbul de informații și învățăminte cu privire la

Stagiile diferite de management în situații de criză sunt dependente de natura specifică a accidentului. Variabila esențială nu este reprezentată aici de mărimea unei crize ci de natura organizațiilor responsabile implicate, făcând distincția între responsabilitatea corporatistă – legală ca natură în managementul de criză și partea responsabilă reprezentată de un guvern, caz în care managementul de criză va fi unul predominant politic în natura lui. Autorul consideră că, surprinzător, caracterul regimului politic (totalitar, democratic) nu are un impact semnificativ în managementul situațiilor de criză și argumentează prin prezentarea similitudinilor între acțiunile unor guverne precum SUA, Marea Britanie și URSS în asemenea cazuri.

Prin urmare, se constată că răspunsurile adoptate de guvernele confruntate cu situațiile de criză, apropiată celei de la Cernobîl, politic și legal, sunt asemănătoare. Tipică este negarea magnitudinii crizei și încercarea de a ascunde sau clasa datele în legătură cu criza, în mod special cele legate de efectele crizei, pe termen scurt și lung, asupra sănătății. Clasa conducătoare/ guvernării nu-și acceptă, legal sau operațional, cuplabilitatea față de producerea unui dezastru. În cazul Cernobîl, după mult timp, guvernele din Ucraina și Belarus au dat publicității documente oficiale cu privire la compensațiile acordate rezidenților din comunitățile contaminate. Guvernul sovietic nu a acceptat niciodată responsabilitatea totală față de consecințele Cernobîlului, în mod special în aspectele lui internaționale, legate de extinderea valului radioactiv asupra întregii Europe și afectarea radioactivă a anumitor comunități. Refuzând să-și asume vina, guvernul sovietic a fost urmat pe acest drum atât de bătorit și de viitoare guverne naționale din fostele republici unionale.

Acțiunea victimelor în managementul crizelor joacă un rol important și este o temă care re apare atât în termeni politici cât și legali, putând

procesul de refacere urmat de societate după asemenea experiențe. O preocupare deosebită a fost dedicată abordării unor episoade nefaste de acest tip ca *lesson learnt*, în scopul evitării lor în viitor, sau în cazul în care ele nu pot fi evitate, învățămintele de această natură să favorizeze o mai ușoară refacerea pentru comunitățile afectate. Dedicată categoriei *dezastrului surpriză*, cartea se concentrează pe problemele relativ neglijate în procesul de refacerea pe termen lung în cazul dezastrului industriale și face apel la *un nou sistem de conceptualizare și management în cazurile de hazard și dezastru industrial*. Pe lângă *modelul propus*, autorul emite, de asemenea o serie de observații de valoare, relevante pentru perioada post-dezastru în subcapitolul: *Suggestions for a general model of recovery from industrial accidents*.

mobiliza de la un număr mic de indivizi până la organizații de mari proporții precum Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare - OECD sau Agenția Internațională pentru Energie Atomică – AIEA, însă, aceeași dinamică a intereselor care determină acțiunea se aplică și aici.

Chiar dacă nu este total independentă, mass-media reprezintă un alt factor important în managementul crizelor; este în principal o forță reactivă puternic obligată în multe situații, să fie dependentă de sursele apropiate de la fața locului. În condițiile în care asemenea situații se mișcă rapid și se schimbă într-un ritm alert, mass-media se află în poziția de a furniza informații, pe care în circumstanțe obișnuite, de normalitate le-ar respinge nefiind justificate sau neputându-se corobora.

Marples consideră că un model la scară largă de accident industrial este imposibil de cuantificat, în condițiile în care multiple elemente depind de acțiunea părților responsabile și de reacția victimelor. *Întrebarea cheie nu se referă la modul în care un accident este condus/gestionat ci de ce este el condus/gestionat după o anumită stereotipie?*

Grupurile de interes implicate în orice accident industrial constau în trei categorii: învinuiții/damnații (operatori, conducători de obiectiv), toți cei socotiți că au fost afectați (victimele) și un grup *nesigur* reprezentat de mass-media. În cazul celor mai multe accidente industriale acțiunile fiecărui grup sunt deosebit de consecvente și urmează un model identificabil de conflict care se dorește a fi soluționat.

În atenția noastră vor intra în perioada următoare, sub genericul de *Securitate Nucleară*: o analiză a evenimentelor recente de la Fukushima destinată surprinderii modului în care reglementările internaționale în materie de securitate nucleară civilă sunt formulate, au fost aplicate pe caz și dacă ele au suferit modificări, direct influențate de dezastrul de la Cernobîl; un studiu asupra perspectivelor industriei energiei nucleare în secolul XXI menit să surprindă principalele tendințe manifestate în domeniu după evenimentele de la Fukushima și dezbaterile alimentate pe acest fond la nivel internațional, comunitar și național; cu această viziune asupra trecutului și asupra contextului internațional din domeniu ne vom concentra atenția asupra situației existente în materie de securitate nucleară civilă în cadrul național, printr-un studiu dedicat României.

Bibliografie

1. ***Biblioteca Congresului SUA, *Defecte de construcție la Centrala nucleară de la Cernobîl AES*, Raport - Comitetul Securității Statului, KGB, 21.02.1979 (<http://www.ibiblio.org/pjones/russian/Chernobyl.html>).
2. ***Biblioteca Congresului SUA, *Verificarea condiției structurale a primei unități a Centralei atomo-electrice de la Cernobîl (Cernobîl AES)*, Notă - Ministerul Energiei și Electrificării (MINENERGO USSR), 16.03.1979 (<http://www.ibiblio.org/pjones/russian/Chernobyl.html>).
3. ***Biblioteca Congresului SUA, *Defecte de construcție la Centrala atomo-electrică de la Cernobîl (Cernobîl AES) - Sumar* - Notă, Comitetul Central al Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, 23.03.1979 (<http://www.ibiblio.org/pjones/russian/Chernobyl.html>).
4. Jaworowski Zbigniew, *Observations on Chernobyl after 25 years of Radiophobia*, 21st Century Science & Technology, Summer 2010 (<http://probeinternational.org/library/wp-content/uploads/2011/03/Observations-on-Chernobyl-21st-Century-1.pdf>).
5. Jaworowski Zbigniew *Observations on Chernobyl disaster and LNT*, International Dose-Response Society, Dose-Response no. 8, 2010 (<http://www.groenerekenkamer.nl/grkfiles/images/ChernobylandLNT.pdf>).
6. Mitchell James K. (ed.), *The Long Road to Recovery: Community Responses to Industrial Disaster*, United Nations University Press, 1996 (<http://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/uu211e/uu211e0h.htm>).
7. Țarcă Ștefan(dr.), *Mecanisme internaționale de supraveghere și control în domeniul neproliferării armelor nucleare și a celorlalte arme de distrugere în masă*, Editura Lumina Lex, București, 2002.
8. Weick. K. E, *Sense-making in organizations*, London: Sage Publications, 1995.